

ეკონომიკური ანალიზის კლასიფიკაცია. ორგანიზაცია

და ინფორმაციული უზრუნველყოფა

§2.1. ეკონომიკური ანალიზის სახეობები და მათი კლასიფიკაცია

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ეკონომიკური ანალიზის კლასიფიკაციას ახდენენ სხვადასხვა ნიშნის მიხედვით, რასაც განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება მისი არსისა და ამოცანების სწორად გაგების საქმეში.

ეკონომიკური ანალიზის შინაარსი დამოკიდებულია: ა) დარგობრივ ნიშანზე, ბ) ანალიზური პროგრამის შინაარსსზე, გ) ანალიზის ჩატარების პერიოდულობაზე, დ) სივრცობრივ ნიშანზე, ე) გამოკვლევის ასპექტზე, ვ) სუბიექტზე, ზ) ობიექტის შესწავლის მეთოდიკაზე და სხვ.

დარგობრივი ნიშნის მიხედვით განასხვავებენ დარგობრივ და დარგთაშორის ეკონომიკურ ანალიზს. დარგობრივი ეკონომიკური ანალიზი (მრეწველობა, სოფლის მეურნეობა, ვაჭრობა, მშენებლობა და ა.შ.) ითვალისწინებს ცალკეულ დარგთა საქმიანობის სპეციფიკას, ხოლო დარგთაშორისი ანალიზი (ეკონომიკური ანალიზის თეორია) წარმოადგენს დარგობრივი ანალიზის თეორიულ და მეთოდოლოგიურ საფუძველს.

ანალიზური პროგრამის შინაარსის მიხედვით ეკონომიკური ანალიზი შეიძლება იყოს კომპლექსური და თემატური. კომპლექსური ანალიზის დროს ანალიზი უტარდება საწარმოს ყველა ხარისხობრივ და გაანგარიშებით მაჩვენებლებს – რეალიზაციას, თვითღირებულებას, მოგებას, რენტაბელობას, შრომის მწარმოებლურობას, ფონდუკუგებას და სხვ. კომპლექსური ანალიზი ძირითადად ტარდება თვის, კვარტლის, წლის შედეგების მიხედვით.

თემატური ანალიზის დროს შეისწავლება საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ცალკეული საკითხი ან მათი ჯგუფი, რომელთა შესწავლითაც დაინტერესებულია ანალიზის ჩამტარებელი ორგანო. ასე, მაგალითად, თემატური ანალიზის ობიექტი შეიძლება იყოს საწარმოში შრომისა და ხელფასის ორგანიზაცია; მოგება და რენტაბელობა; მონარაგება-გასაღების ორგანიზაცია და ა.შ. თემატური ანალიზის წყაროდ შეიძლება გამოყენებული იქნეს, როგორც საანგარიშგებო, ისე პერიოდული ინფორმაციის მონაცემები.

დროითი ნიშნის მიხედვით განასხვავებენ **წინასწარ ანალიზს** (სამეურნეო ოპერაციების განხორციელებამდე) და **შემდგომ ანალიზს** (სამეურნეო ოპერაციების განხორციელების შემდეგ). წინასწარი (პერსპექტიული) ანალიზი აუცილებელია გეგმებისა და მმართველობითი გადაწყვეტილებების დასასაბუთებლად, ხოლო შემდგომ (რეტროსპექტიული) ანალიზს იყენებენ საწარმოს განვითარების ტენდენციების შესასწავლად, მიღებული გეგმების შესრულების კონტროლისთვის, საწარმოს ფინანსურ-ეკონომიკური მდგომარეობის დიაგნოსტიკისთვის. პერსპექტიული და რეტროსპექტიული ანალიზი მჭიდროდ არის ერთმანეთთან დაკავშირებული. რეტროსპექტიული ანალიზის გარეშე შეუძლებელია პერსპექტიული ანალიზის ჩატარება. გასული პერიოდის მუშაობის შედეგების ანალიზი შესაძლებლობას იძლევა შევისწავლოთ ტენდენციები, კანონზომიერებები, გამოვავლინოთ

გამოყენებელი შესაძლებლობები, მოწინავეთა გამოცდილება, რასაც უმთავრესი მნიშვნელობა ენიჭება პერსპექტივაში ეკონომიკურ მაჩვენებელთა ღონის დასაბუთებისას. მამასა-დამე, რეტროსპექტული ანალიზი პერსპექტივის დანახვის შესაძლებლობას იძლევა და წარმოადგენს პერსპექტიული ანალიზის საფუძველს.

თავის მხრივ, პერსპექტიული ანალიზის სიღრმისეულ ღონესა და ხარისხზე დიდადაა დამოკიდებული რეტროსპექტული ანალიზის შედეგები. თუ გეგმური ან საპროგნოზო მაჩვენებლები არასაკმარისადაა დასაბუთებული და რეალური, მაშინ მათი შემდგომი ანალიზი საერთოდ ჰკარგავს აზრს.

რეტროსპექტული ანალიზი იყოფა **ოპერატიულ** და **საშედეგო** ანალიზად. ოპერატიული ანალიზი ტარდება სამეურნეო ოპერაციების დამთავრებისთანავე ან სიტუაციების შეცვლისას დროის მოკლე შუალედში (ცვლა, დღე-ღამე, დეკადა და ა.შ.). მისი მიზანია ოპერატიულად გამოავლინოს მიზნობრივი პარამეტრებიდან არასასურველი გადახრები და დროულად იქნეს მიღებული ზომები მათ აღმოსაფხვრელად.

საშედეგო (დასკვნითი) ანალიზი ტარდება საანგარიშგებო პერიოდების მიხედვით (თვე, კვარტალი, წელი). მისი ღირებულება იმაში მდგომარეობს, რომ საწარმოს საქმიანობა შეისწავლება კომპლექსურად შესაბამისი პერიოდის საანგარიშგებო მონაცემების საფუძველზე, რაც საშუალებას იძლევა უფრო სრულყოფილად შევაფასოთ საწარმოს საქმიანობა არსებული შესაძლებლობების გამოყენების თვალსაზრისით.

ოპერატიული და საშედეგო ანალიზი მჭიდროდ არიან ერთმანეთთან დაკავშირებული და შეიძლება ითქვას, რომ ავსებენ ერთმანეთს. წარმოების პროცესში ისინი შესაძლებლობას აძლევენ ხელმძღვანელებს არა მარტო ოპერატიულად გამოავლინონ და აღმოფხვრან ნაკლოვანებები, არამედ განსაზღვროს დროის პერიოდში კომპლექსურად განახოგადონ, საქმიანობის შედეგები, შეიმუშაონ ისეთი ღონისძიებები, რომელთა განხორციელებაც ხელს შეუწყობს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას.

პერსპექტიული ანალიზი დროით პორიზონტზე დამოკიდებულების მიხედვით იყოფა მოკლევადიან და გრძელვადიან ანალიზად. მოკლევადიანი ანალიზი მოიცავს ერთ წლამდე პერიოდს, ხოლო გრძელვადიანი — ერთ წელზე მეტს. მოკლევადიანი პროგნოზული ანალიზი გამოიყენება ბიზნესის სფეროში საწარმოს ტაქტიკური, ხოლო გრძელვადიანი — სტრატეგიული პოლიტიკის შესამუშავებლად. ეს უკანასკნელი ნაკლებად დეტალიზებულია, ვიდრე პირველი, მაგრამ მისი როლი მნიშვნელოვნად მაღალია. თუ საწარმოს განვითარების სტრატეგია სწორად არის შერჩეული, მაშინ გაცილებით ადვილია ტაქტიკური გადაწყვეტილებების მიღება.

სივრცობრივი ნიშნის მიხედვით განასხვავებენ შიგასაწარმოო და საწარმოთაშორისო ეკონომიკურ ანალიზს. შიგასაწარმოო ანალიზი სწავლობს მხოლოდ საკვლევი საწარმოსა და მისი ცალკეული სეგმენტის საქმიანობას, ხოლო საწარმოთაშორისო ეკონომიკური ანალიზისას ერთმანეთს უდარებენ ორი ან მეტი საწარმოს საქმიანობის შედეგებს. იგი შეისწავლის ერთგვაროვანი საწარმოების ეკონომიკაში ერთნაირი შინაარსის ეკონომიკური მოვლენების მაჩვენებლებს შორის არსებულ გაუმართლებელ გადახრებს, რისთვისაც ეყრდნობა მეცნიერულად დასაბუთებულ შედარების მეთოდს. მისი მიზანია დადგენილ იქნეს განსხვავებანი საწარმოო რესურსების გამოყენებაში და გამოვლენილ იქნეს მათი გამომწვევი ფაქტორები. მამასადამე, საწარმოთაშორისო შედარებითი ანალიზის ჩატარების ძირითადი მიზნებია:

აჩვენოს ხელმძღვანელობას, თუ რამდენად შეესაბამება მათი საწარმოს მუშაობის

შედეგები ანალოგიურ საწარმოთა საქმიანობის შედეგებს;

ხელმძღვანელობას ყურადღება გაამახვილებინოს ბიზნესის ძლიერ და სუსტ მხარეებზე;

მისცეს ხელმძღვანელობას ობიექტური ბაზა საწარმოს ფუნქციონირების ეფექტიანობის შესაფასებლად და აქედან გამომდინარე, მისი განვითარების სტრატეგიულ და ტაქტიკურ პოლიტიკაში კორექტივების შესატანად.

დღეისათვის საწარმოთაშორისო ეკონომიკური ანალიზის სფეროში ერთ-ერთ უკანასკნელ მიღწევას წარმოადგენს – **ბენჩმარკინგი**. ეს არის მოსალოდნელი (მომწიფებული) პრობლემების შესახებ წინასწარი გაფრთხილების სისტემა, რომელიც ეყრდნობა მეცნიერებისა და პრაქტიკული კვლევის შედეგებს არა მარტო მოცემულ, არამედ სხვა დარგშიც. ის გამოიყენება როგორც ინფორმაციის მიღების ინსტრუმენტი, რაც საჭირო და აუცილებელია მიღწეული უპირატესობებისა და კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად. ბენჩმარკინგი ეხმარება მენეჯერებს უფრო ღრმად ჩასწვდნენ იმ განსხვავებების გამოძვევი მიზეზების არსში, რომელიც არსებობს მოცემული და ლიდერი საწარმოს საქმიანობის შედეგებში. ამასთან მენეჯერები უფრო მეტად მიისწრაფვიან აითვისონ ახალი ინოვაციური პროექტები, იქმნება ინოვაციური საქმიანობის ბაზა, რაც, ცხადია, კომპანიის ხელმძღვანელობას ეხმარება საკუთარ ბიზნესში არსებული ჩამორჩენილობის სალიკვიდაციოდ მიიღოს ოპტიმალური სტრატეგიული და ტაქტიკური გადაწყვეტილებები, პროდუქციისა და მომსახურების ბაზარზე დაიკავოს მოწინავე პოზიციები.

გამოკვლევის ასპექტის მიხედვით გამოყოფენ: ფინანსურს, მმართველობითს, სოციალურ-ეკონომიკურს, მარკეტინგულს, ფუნქციონალურ-ღირებულებითს, საინვესტიციოს, სტატისტიკურს, ეკოლოგიურს, ლოჯისტიკურს და სხვა სახეობის ანალიზს.

ეკონომიკური ანალიზის სახეობებს შორის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია **ფინანსურ ანალიზს**, რომელიც შეიძლება დახასიათებულ იქნეს როგორც სამეურნეო სუბიექტის ფინანსური მექანიზმის ფუნქციონირების არსის შეცნობის პროცესი. მისი ძირითადი მიზანი მდგომარეობს საწარმოს ფინანსური მდგომარეობის შესწავლაში, დიაგნოსტიკაში და მის საფუძველზე საწარმოს ფინანსური მდგრადობის ამაღლების რეზერვების გამოვლენაში. საწარმოს დონეზე მას ატარებენ ფინანსური სამსახურის მუშაკები. გარე ფინანსურ ანალიზს ატარებენ ბანკები, აუდიტორული ფირმები, ინვესტორები და სხვ.

მმართველობითი ანალიზი ტარდება საწარმოს ყველა სამსახურის მიერ იმ ინფორმაციის მიღების მიზნით, რაც აუცილებელია: დაგეგმვისთვის, კონტროლისთვის, ოპტიმალური მმართველობითი გადაწყვეტილების მისაღებად, ფინანსური პოლიტიკის საკითხში სტრატეგიისა და ტაქტიკის შესამუშავებლად, წარმოების ორგანიზაციის, ტექნიკისა და ტექნოლოგიის სრულყოფისთვის. მას აქვს ოპერატიული ხასიათი და მისი შედეგები წარმოადგენს კომერციულ საიდუმლოს.

სოციალურ-ეკონომიკური ანალიზი სწავლობს სოციალურ და ეკონომიკურ პროცესებს შორის ურთიერთკავშირს, ერთმანეთზე და სამეურნეო საქმიანობის შედეგებზე გავლენას. მას ატარებს საწარმოს ეკონომიკური სამსახური, მართვის ზემდგომი ორგანოები, სოციოლოგიური ლაბორატორიები, სტატისტიკური ორგანოები და სხვ.

მარკეტინგული ანალიზი ტარდება საწარმოს ან გაერთიანების მარკეტინგული სამსახურის მიერ საწარმოს ფუნქციონირების ისეთი გარემო პირობების შესწავლის მიზნით, როგორცაა: ნედლეულისა და მზა პროდუქციის გასაღების ბაზარი, მოთხოვნა და მიწოდება, კონკურენტუნარიანობა, კომერციული რისკები, ფასების პოლიტიკის ფორმირება,

მარკეტინგული საქმიანობის სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება.

ფუნქციონალურ-ღირებულებითი ანალიზი სწავლობს იმ ფუნქციებსა და მათი რეალიზაციის მეთოდებს, რასაც ასრულებს საკვლევი ობიექტი. ანალიზის ეს სახეობა მეტწილად გამოიყენება შესასწავლი ობიექტების დაპროექტების პროცესში, ან უკვე არსებულის გაუმჯობესების მიზნით. მისი ძირითადი მიზანია, გამოავლინოს საკვლევი ობიექტის ეფექტიანობის ამალგების შესაძლებლობანი მისი ფუნქციების ოპტიმალური ვარიანტით შესრულების პირობებში, ობიექტის შექმნასა და ექსპლუატაციაზე დანახარჯების მინიმუმამდე შემცირების გზით.

საინვესტიციო ანალიზი გამოიყენება სამეურნეო სუბიექტის მიერ საინვესტიციო საქმიანობისთვის შემუშავებული პროგრამებისა და მათი ეფექტიანობის შესაფასებლად.

სტატისტიკურ ანალიზს ატარებს სტატისტიკის ორგანოები მასობრივი საზოგადოებრივი მოვლენების შესწავლის მიზნით სხვადასხვა დონეზე: საწარმო, დარგი, რეგიონი.

ეკოლოგიური ანალიზი ტარდება გარემოს დაცვის ორგანოებისა და საწარმოს ეკონომიკური სამსახურის მიერ ეკოლოგიური და ეკონომიკური პროცესების ურთიერთკავშირის გამოკვლევის მიზნით, რაც დაკავშირებულია გარემო პირობების შენარჩუნებასა და გაუმჯობესებაში, ეკოლოგიის დანახარჯზე.

ბოლო წლებში ფართო გავრცელება ჰპოვა **ლოჯისტიკურმა ანალიზმა**, რომლის დახმარებით იკვლევენ საქონლის ნაკადებს, რომელიც იწყება ნედლეულის მომწოდებლებთან, გადის საწარმოს და მთავრდება მყიდველებთან. ლოჯისტიკა საწარმოს ფუნქციონირების ისეთი სფეროების კოორდინაციას ახდენს, როგორცაა მომარაგება, წარმოება, გასაღება და მის საფუძველზე ხელს უწყობს მატერიალური და ფულადი ნაკადების მოძრაობის დაჩქარებას.

სუბიექტების (ანალიზის მომხმარებლების) მიხედვით განასხვავებენ შიგა და გარე ანალიზს. შიგა ანალიზი ტარდება უშუალოდ საწარმოში (საწარმოო, კომერციული და ფინანსური საქმიანობის ოპერატიული, მოკლევადიანი და გრძელვადიანი მართვის საჭიროებისთვის), ხოლო გარე ანალიზი ტარდება ფინანსური და სტატისტიკური ანგარიშგების მონაცემების საფუძველზე საფინანსო ორგანოების, ბანკების, აქციონერების, ინვესტორების და სხვების მიერ.

ობიექტების შესწავლის მეთოდიკის მიხედვით განასხვავებენ ხარისხობრივ და რაოდენობრივ ანალიზს, ექსპრეს-ანალიზს, ფუნდამენტურ ანალიზს, მარჟინალურ ანალიზს და სხვ.

ხარისხობრივი ანალიზი — ეს არის კვლევის ხერხი, რომელიც ეყრდნობა საკვლევი მოვლენებისა და პროცესების შედარებით ხარისხობრივ დახასიათებას და საექსპერტო შეფასებებს.

რაოდენობრივი (ფაქტორული) ანალიზი ეფუძნება სხვადასხვა ფაქტორის ცვლილებისას ეკონომიკური მოვლენების მგრძობელობის ხარისხის გამოკვლევას და მათს რაოდენობრივ შედარებას.

ფუნდამენტური ანალიზი წარმოადგენს შესასწავლი მოვლენების და პროცესების არსის სიღრმისეულ, კომპლექსურ კვლევას მათემატიკური მეთოდების და სხვა უფრო რთული ინსტრუმენტების გამოყენებით.

ექსპრეს-ანალიზი წარმოადგენს საწარმოს ეკონომიკის მდგომარეობის დიაგნოსტიკის ხერხს იმ ტიპობრივი ნიშნების საფუძველზე, რაც დამახასიათებელია ცალკეული ეკონომიკური მოვლენისთვის. მაგალითად, პროდუქციის წარმოებაზე დანახარჯების ზრდის ტემპი

თუ უსწრებს მზა პროდუქციის გამოშვების ზრდის ტემპს, ეს მეტყველებს დაუძვარებელი წარმოების ნაშთების ზრდაზე; თუ მზა პროდუქციის გამოშვების ტემპი უსწრებს მზა პროდუქციის რეალიზაციის ზრდის ტემპს, ეს მეტყველებს საწყობში მზა პროდუქციის ნაშთების ზრდაზე. მსგავსი ტიპური ნიშნების ცოდნა შესაძლებლობას იძლევა სწრაფად და საკმაოდ ზუსტად დავადგინოთ მიმდინარე პროცესების ხასიათი, ისე რომ, არ ჩავატაროთ სიღრმისეული, ფუნდამენტური გამოკვლევები, რაც მოითხოვს დამატებით დროსა და დანახარჯებს.

მარჟინალური ანალიზი – ეს არის ბიზნესში მმართველობითი გადაწყვეტილებების ეფექტიანობის დასაბუთებისა და შეფასების მეთოდი, რომელიც ეყრდნობა გაყიდვების მოცულობას, თვითღირებულებასა და ხარჯების დაყოფას მუდმივ და ცვალებად ხარჯებად.

§2.2. ეკონომიკური ანალიზის ორგანიზაცია

სიტყვა „ორგანიზაცია“ ნიშნავს სისტემაში მოყვანას, მოწესრიგებას, მოწყობას. ეკონომიკური ანალიზის შედეგები დიდადაა დამოკიდებული მის სწორად ორგანიზაციაზე. ანალიზი უნდა აიგოს გეგმურ საფუძველზე, უნდა ეყრდნობოდეს უახლოეს მეთოდიკას და უზრუნველყოფდეს ანალიზური პროცესების ქმედითობას და ეფექტიანობას.

ანალიზური მუშაობა შედის მმართველობითი გადაწყვეტილების მიმღები ყველა მენეჯერის სამსახურებრივ მოვალეობაში. აქედან გამომდინარე, მისი ორგანიზაციის უმთავრეს პრინციპს წარმოადგენს ანალიზის ჩატარებისას ვალდებულებების სწორად განაწილება ცალკეულ შემსრულებლებს შორის. იმაზე, თუ რამდენად რაციონალურად არის განაწილებული ვალდებულებები, დამოკიდებულია, ერთი მხრივ – ანალიზის სისრულე, ხოლო მეორე მხრივ – გამოირიცხება ერთი და იგივე სამუშაოს დუბლირება სხვა სამსახურის მიერ და მით უფრო ეფექტიანად გამოიყენება სხვადასხვა სპეციალისტის სამსახურებრივი დრო.

საწარმოში ანალიზის ორგანიზაციის ერთ-ერთ პრინციპს წარმოადგენს ანალიზური პროცესების ეკონომიურობისა და ეფექტიანობის უზრუნველყოფა, ე.ი. მის ჩატარებაზე მინიმალური დანახარჯების პირობებში, რაც შეიძლება მაქსიმალურად სრული და ყოველმხრივი გამოკვლევის ჩატარება.

ანალიზური მუშაობის ორგანიზაციის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს პრინციპს წარმოადგენს, აგრეთვე, მისი რეგლამენტირება და უნიფიკაცია. რეგლამენტაცია გულისხმობს ყოველი შემსრულებლისთვის ანალიზური ცხრილებისა და გამოძავალი ფორმების სავალდებულო მინიმუმის შემუშავებას. ანალიზის უნიფიკაცია (სტანდარტიზაცია) კი ტიპური მეთოდიკისა და ინსტრუქციების, ცხრილებისა და გამოძავალი ფორმების, სტანდარტული პროგრამების, შეფასების ერთიანი კრიტერიუმების შემუშავებას, რაც უზრუნველყოფს ქვეყანაში მდებარე საწარმოების შეფასების ობიექტურობის ამაღლებას, ამცირებს ანალიზის ჩატარებაზე დროის დანახარჯებს, რაც, საბოლოო ანგარიშით, ამაღლებს მის ეფექტიანობას.

ეკონომიკური ანალიზის ორგანიზაცია მოიცავს შემდეგ კომპონენტებს: შესასრულებელი სამუშაოს ძირითადი მიზანი, ეკონომიკური ანალიზის განმარტებული პირობები, ანალიზის ჩატარების პერიოდი, ანალიზის გაშლილი გეგმის შედგენა, ანალიზის წყარო-

ების შერჩევა, ანალიზის ჩატარების თანმიმდევრობის განსაზღვრა, ანალიზის პროცესში საწარმოს ცალკეულ რგოლთა მონაწილეობის დადგენა, ანალიზის შედეგების სისტემატიზაცია, განზოგადება და გაფორმების საკითხები.

უნდა აღინიშნოს, რომ ანალიზური მუშაობის ორგანიზაცია დამოკიდებულია მრავალ ფაქტორზე, მათ შორის, აღსანიშნავია ანალიზის ჩამტარებელი სუბიექტების ვინაობა, აქედან გამომდინარე, ანალიზური მუშაობის გეგმებიც არ არის სტაბილური. პირველ რიგში, ანალიზური სამუშაოს ორგანიზაციული გეგმის სტრუქტურა დამოკიდებულია იმაზე, ანალიზი გარეგანია თუ შინაგანი. შინაგანი ანალიზი გულისხმობს ანალიზის ჩატარებას საწარმოს მუშაკთა ძალებით, ხოლო გარეგანი - პირიქით, როდესაც საწარმოს ეკონომიკურ ანალიზს ატარებენ ზემდგომი ორგანო, ფინანსთა სამინისტროს ორგანოები და სხვ.

სამეურნეო საქმიანობის ანალიზის ჩატარების გეგმის სწორად შედგენაზე ბევრად და დამოკიდებული ანალიზის მიზანდასახულად წარმართვა და დამთავრება. საერთოდ, ანალიზის გეგმაში წინა პლანზეა წამოწეული ის საკითხები, რომლებითაც ანალიზის ჩამტარებელი ორგანიზაცია ყველაზე მეტადაა დაინტერესებული. ასე მაგალითად, როდესაც ანალიზური მუშაობის გეგმას ადგენს საფინანსო ორგანო, აქ უფრო მეტი ყურადღება გამახვილებულია მოგების გეგმის შესრულების ანალიზზე, საკრედიტო ორგანოები კი ფინანსურ მდგომარეობით არიან დაინტერესებულნი, ხოლო ზემდგომი ორგანოები უფრო მეტად ყურადღებას ამახვილებენ ხარისხობრივ მაჩვენებელთა ანალიზზე.

ეკონომიკური ანალიზის ჩატარების ეტაპები. მიუხედავად იმისა, თუ ვინ ატარებს ანალიზს და რა არის მისი კვლევის ობიექტი, იგი უნდა ტარდებოდეს გარკვეული თანამიმდევრობის მიხედვით, რომელთა შორის ლოგიკური კავშირი უნდა არსებობდეს.

ანალიზის ჩატარების ეტაპები შემდეგნაირად უნდა ჩამოყალიბდეს:

- საკვლევი ობიექტის წინასწარი, ზოგადი გაცნობა და მისი მუშაობის შედეგების შეფასება ბიზნეს-გეგმით დამტკიცებულ ხარისხობრივ მაჩვენებლების შესრულების მიხედვით;
- პირველადი მასალების მოპოვება და ანალიზური ცხრილების დამუშავება, გეგმურ მაჩვენებელთა რეალურობისა და მათგან გადახრების გამოვლენის მიზნით;
- იმ ფაქტორების განსაზღვრა, რომლებმაც გამოიწვიეს საწარმოს მაჩვენებელთა ცვალებადობა და თითოეული მათგანის სიდიდის გავლენის გაზომვა;
- ანალიზის შედეგების განზოგადების გზით კონკრეტული წინადადებებისა და ღონისძიებების ჩამოყალიბება, რომელთა ცხოვრებაში დროულად გატარება ხელს შეუწყობს წარმოების ეფექტიანობის შემდგომ ამაღლებას და კონტროლი მის განხორციელებაზე.

§2.3. ეკონომიკური ანალიზის ინფორმაციული უზრუნველყოფა

ეკონომიკური ინფორმაციის ქვეშ იგულისხმება ის დოკუმენტური და სიტყვიერი ინფორმაცია, რომელიც ახასიათებს საკვლევ ობიექტს, სამეურნეო საქმიანობის თუნდაც უმნიშვნელო მომენტსაც კი და ხელს უწყობს ანალიზის მიზნის მიღწევას.

„ინფორმაცია“ ლათინური სიტყვაა და ქართულად ნიშნავს „შეტყობინებას“. ინფორმაციის გარეშე შეუძლებელია მართვა. აქედან გამომდინარე, ინფორმაციას განიხილავენ, როგორც მართვის ძირითად ობიექტს.

მართვის ფუნქციების მიხედვით ასხვავებენ ტექნოლოგიურ, ტექნიკურ და ეკონომიკურ ინფორმაციებს.

ტექნოლოგიური ინფორმაცია უშუალოდ ასახავს წარმოების პროცესის ტექნოლოგიურ მხარეს.

ტექნიკური ინფორმაცია ასახავს წარმოებაში გამოყენებულ ტექნიკურ საშუალებათა მახასიათებლებს.

ეკონომიკური ინფორმაცია ყველაზე მნიშვნელოვანია, რადგანაც იგი ასახავს წარმოების მთელ პროცესს და შეიცავს ამ პროცესების რაოდენობრივ და ხარისხობრივ დახასიათებას. წარმოების მართვაში მათზე დაკისრებული ფუნქციების მიხედვით, ეკონომიკური ინფორმაცია იყოფა შემდეგ სახეებად: 1. ნორმატიული; 2. გეგმური; 3. სააღრიცხვო; 4. არასააღრიცხვო; 5. დაკვირვების შედეგად მოპოვებული ინფორმაცია და სხვ.

ნორმატიული ინფორმაციის ქვეშ იგულისხმება საწარმოსათვის საჭირო ნორმები და ნორმატივები. „ნორმის“ ქვეშ იგულისხმება მეცნიერულად დასაბუთებული დანახარჯების (მატერიალური, შრომითი და ფინანსური) ზომა ერთეულ პროდუქტიაზე და ოპერაციაზე. „ნორმატივი“ კი გაგებულ უნდა იქნას, როგორც საწარმოო რესურსების გამოყენების განზოგადებული სიდიდე ამ რესურსების ხარჯვის შესახებ. ნორმებისა და ნორმატივების შემუშავება საწარმოთა ფუნქციებში შედის და ბიზნეს-გეგმის შედგენის საფუძველს წარმოადგენს.

გეგმური ინფორმაციის ქვეშ იგულისხმება საწარმოს ბიზნეს-გეგმაში ასახული ინფორმაცია.

ბიზნეს-გეგმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში სამეწარმეო სტრუქტურების მიერ საზოგადოდ მიღებული და აპრობირებული დოკუმენტია წარმოების ძირითადი მიზნებისა და მათი მიღწევის გზების შესახებ. გეგმა, როგორც წესი, რამდენიმე წლისათვის დგება – ჩვეულებრივ, 3-5 წელი. ბიზნეს-გეგმაში შედის შემდეგი განაყოფები:

რეზიუმე – წარმოების სავარაუდო მიზნები;

საქონელი – მომსახურება (იმ პროდუქციის აღწერაა, რომლის წარმოებაცაა დაგეგმილი);

გასაღების ბაზარი – მისი მიზანია განსაზღვროს და დაასაბუთოს ბაზრის ის ნაწილი, სადაც სავარაუდოა საქონლის გასაღება;

კონკურენცია – აქ უნდა განისაზღვროს ანალოგიური პროდუქციის მწარმოებელი კონკურენტები, განისაზღვროს ფასების პოლიტიკა და ღონე;

მარკეტინგის სტრატეგია – აქ მოცემულია საქონლის გავრცელების სქემა, ფასწარმოქმნა, რეკლამა და სხვ;

წარმოების გეგმა – მისი ამოცანაა დაამტკიცოს, რომ საწარმოს შეუძლია დასახელებული პროდუქციის წარმოება ხარისხისა და რიტმის დაცვით;

ორგანიზაციული გეგმა – აქ მოცემულია წარმოების მუშაობის ორგანიზაციული სისტემა;

ოურიდიული გეგმა – აქ მოცემულია წარმოების ორგანიზაციული ფორმა საკუთრების მიხედვით;

ფინანსური გეგმა – აქ მოცემულია შემოსავლებისა და დანახარჯების ცხრილი, ფულადი საშუალებების ხარჯვისა და შემოსავლების ბალანსი და სხვ;

დაფინანსების სტრატეგია – ეს განაყოფი განსაზღვრავს სახსრების მიღების წყაროებს და მათ სიდიდეს, ასაბუთებს სახსრების სრული დაბრუნების დროს ან გამოსყიდვის ვადას.

ამრიგად, როგორც ბიზნეს-გეგმის შინაარსის ზოგადი სტრუქტურიდან ჩანს, იგი ეხება საწარმოს ეკონომიკური საქმიანობის ყველა მხარეს და ეკონომიკური ანალიზის ჩატარებისათვის პირველხარისხოვან ინფორმაციას იძლევა გეგმურ ჭრილში.

სააღრიცხვო ინფორმაციას მიეკუთვნება ოპერატიული, ბუღალტრული და სტატისტიკური აღრიცხვისა და ანგარიშგების მონაცემები.

ოპერატიული აღრიცხვა წარმოადგენს საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის პროცესების მიმდინარეობაზე უწყვეტი დაკვირვების ხერხს. მისი ძირითადი დამახასიათებელი ნიშანია ის, რომ მომხდარი ფაქტები, მოვლენები ან ოპერაციები ოპერატიულად ფორმდება დოკუმენტებით და ოპერატიულადვე, სხვადასხვა ტექნიკური საშუალებებით, გადაეცემა ინფორმაციის დამამუშავებელ ცენტრს.

ოპერატიული აღრიცხვის საფუძველზე დგება ოპერატიული ანგარიშგება, რომელიც ოპერატიული ანალიზის ძირითადი საფუძველია, ხოლო ოპერატიული ანალიზის მონაცემები საწარმოთა სამეურნეო საქმიანობის მართვის ძირითად ბერკეტს წარმოადგენს.

ბუღალტრული აღრიცხვა მოიცავს ყველა ოპერაციას, რომელიც დაკავშირებულია საწარმოს სამეურნეო საქმიანობის ამა თუ იმ პროცესთან. ყოველი ოპერაციის ჩაწერა ხდება მხოლოდ ბუღალტრული დოკუმენტის საფუძველზე, ამავე დროს, უწყვეტია დროში წარმოების პროცესებთან ერთად და სხვ. ბუღალტრული აღრიცხვის მონაცემების საფუძველზე დგება ბუღალტრული ანგარიშგება, რომელიც ანალიზის ერთ-ერთი ძირითადი წყაროა.

სტატისტიკური აღრიცხვა ასახავს მასობრივად ერთგვაროვანი საზოგადოებრივი მოვლენების რაოდენობრივ მხარეს, მათ თვისობრივ მხარესთან მჭიდრო კავშირში. სტატისტიკური აღრიცხვის საშუალებით მიიღება ისეთი ინფორმაცია, როგორცაა: წარმოების მოცულობა, მუშაკთა რიცხოვნობა, ხელფასის ფონდი, ძირითადი ფონდების ღირებულება და სხვ.

არასააღრიცხვო ინფორმაციას მიეკუთვნება საწარმოს საქმიანობის შემოწმების მასალები, აუდიტის დასკვნები, საგადასახადო სამსახურის შემოწმების მასალები; საწარმოს თათბირებისა და დამფუძნებელთა კრების ოქმები, პრესის მასალები და სხვ.

დაკვირვების შედეგად მიღებული ინფორმაციის ქვეშ იგულისხმება ტექნიკურ-ეკონომიკური მონაცემები, რომლებიც მოიპოვება ქრონომეტრაჟის, ფოტოგრაფირების ან ფარული კამერების გამოყენების გზით. ასეთი ინფორმაციით ანალიტიკოსები ახდენენ ნორმებისა და ნორმატივების გადასინჯვას, გადახრების მიზეზების შესწავლას, რაც ფარული რეზერვების გამოვლენის საშუალებას იძლევა.

ანალიზური მუშაობის ორგანიზაციის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია საანა-

ლიზო ინფორმაციის ხარისხიანობის დადგენა. ჭეშმარიტებაა ის აზრი, რომ უხარისხო ინფორმაციიდან უხარისხო დასკვნები კეთდება, ამიტომ ანალიზური სამუშაოს ჩატარების აუცილებელ პირობას წარმოადგენს ანალიზის დაწყებამდე ინფორმაციის ყოველმხრივი შემოწმება. იმისათვის, რომ დაერწმუნდეთ საანალიზო ინფორმაციის უტყუარობასა და ხარისხში, საჭირო ხდება მათი შემოწმება სხვადასხვანაირი ხერხით; კერძოდ, თეორიასა და პრაქტიკაში ინფორმაციის რეალურობის შემოწმების შემდეგ ხერხებს იყენებენ: ფორმალურს, აზრობრივს, არითმეტიკულს, ურთიერთშემხვედრს, საბალანსო კავშირებს, კამერალურს, ლაბორატორიულს და სხვ.

ინფორმაციის ფორმალური შემოწმების დროს უნდა გაირკვეს, რამდენად ხარისხიანად არის გაცემული პასუხი დოკუმენტის რეკვიზიტებზე.

აზრობრივი შემოწმების მიზანია დოკუმენტებში აზრობრივ წინააღმდეგობათა გამოვლენა (ლოგიკური წინააღმდეგობანი).

ინფორმაციის არითმეტიკული შემოწმება უფრო მასშტაბურია. მისი მიზანია ინფორმაციაში არითმეტიკულ მოქმედებათა შედეგად მიღებული მაჩვენებლების გადამოწმება (შეკრების, გამოკლების, ნამრავლის, განაყოფის, %-ის). სიტყვაში რომ რომელიმე ასო შეცდომით დაიწეროს ან გამოჩნდეს, აზრით მას უმაღვე აღვადგენთ; შეცდომით დაწერილ ან გამოტოვებულ ციფრს კი ასე ადვილად ვერც აღმოვაჩენთ და ვერც აღვადგენთ.

ინფორმაციის ურთიერთშემხვედრი შემოწმებით ვადგენთ ისეთი მაჩვენებლების უტყუარობას, რომელიც ორ რგოლს შორის ურთიერთობას ასახავს, მაგალითად, დებიტორული ან კრედიტორული დავალიანება, სხვადასხვა ვალდებულება. ამისათვის საჭიროა ასეთი „დამაკავშირებელი“ ციფრები ორივე მხარეზე გადავამოწმოთ და მოვახდინოთ მათი შედარება, ამასთან უნდა მოხდეს შედარების აქტების გადამოწმებაც.

ინფორმაციის შემოწმებას აწარმოებენ, აგრეთვე, საბალანსო კავშირების გზით; ანუ ვადგენთ იმ მაჩვენებელთა ბალანსებს, რომელთა ტოლობა აუცილებელია. ამ ხერხის პრინციპი ის არის, რომ საანალიზო ინფორმაციის საფუძველზე ვადგენთ ბალანსს, რომლის საშუალებით ვამოწმებთ ინფორმაციის სისწორეს. პრაქტიკაში ფართოდ გამოიყენება „სასაქონლო პროდუქციის ბალანსი“. მისი შედგენისათვის საჭირო ინფორმაციით სქემის შევსებისას თუ ბალანსი მივიღეთ, ეს იმას ნიშნავს, რომ საანალიზო ინფორმაცია უტყუარადაა ასახული ანგარიშების ფორმებში და პირიქით, თუ მონაცემები არ დაბალანსდა, საჭიროა მათი საფუძვლიანი გადამოწმება შეცდომების გამოსავლენად.

კამერალური შემოწმება ჩვენს სამამულო პრაქტიკაში და თეორიაში დამკვიდრებული საანგარიშო შემოწმების ადეკვატური ხერხია. მისი მიზანია ყველა საანალიზო მაჩვენებლის რეალურობის დადგენა გამჭოლი ვარიანტით, როგორც მემკვიდრეობითობის, ისე სინთეზირების თვალსაზრისით.

ლაბორატორიული შემოწმება საჭირო ხდება ყალბი ბეჭდის, ხელმოწერების შემთხვევებში – როცა ჩანაწერები საეჭვოა.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ანალიზის ბოლო ეტაპია ანალიზური მუშაობის შედეგების გაფორმება, განზოგადება და რეალიზაცია; ანალიზის შედეგების გაფორმებისათვის გამოიყენება ისეთი საშუალებანი, როგორცაა ანალიზური ცხრილები, გრაფიკები და დიაგრამები.

ეკონომიკური ინფორმაციის პირველადი დამუშავების შემდეგ მაჩვენებლები განსაზღვრული ფორმით აისახება ანალიზურ ცხრილებში, რომელთა შესწავლის შედეგად უნდა შემუშავდეს დასკვნები და წინადადებანი. ანალიზური ცხრილი სისტემურად გადმოცემუ-

ლი ციფრობრივი მასალაა, რომელიც ახასიათებს შესასწავლ მოვლენებსა და პროცესებს.

ცხრილი ისეთნაირად უნდა იქნეს შედგენილი, რომ მომხმარებელს გაუადვილოს მუშაობა, ამასთანავე, იყოს მარტივი და გასაგები.

ანალიზური ცხრილის შემადგენელი ნაწილებია: ქვემდებარე და შემასმენელი, სვეტები და სტრიქონები.

აგებულობის სირთულის მიხედვით ანალიზური ცხრილები შეიძლება იყოს მარტივი და რთული.

პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ცხრილები საანალიზო მონაცემთა გამოსახვის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფორმაა, მაგრამ ცხრილების მონაცემთა გამოსახვა შეგვიძლია დიაგრამების და გრაფიკების საშუალებითაც.

ანალიზური კვლევის შედეგების განზოგადება წარმოებს ანალიზური ტექსტის სახით, რომელიც ანალიზის ჩატარების გეგმის მიხედვით უნდა იქნეს შედგენილი. ტექსტს დართული უნდა ჰქონდეს ანალიზური ცხრილები და გაანგარიშებები დასკვნებისა და წინადადებებისთვის. ტექსტი უნდა მთავრდებოდეს მოკლე კონკრეტულ წინადადებით და დასკვნებით, რომელთა პრაქტიკაში დანერგვა შესაძლებელი და ეფექტის მომცემი იქნება.

ანალიზის შედეგების რეალიზაცია ანალიზური მუშაობის დასკვნითი ეტაპია და განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება. თავისთავად ცხადია, რომ რაც გინდა მაღალ ღონეზე ჩატარდეს ეკონომიკური გამოკვლევა, რაც გინდა საყურადღებო ღონისძიებები იქნეს დამუშავებული, თუ შედეგები პრაქტიკაში არ დაინერგება და არ მოხდება მათი რეალიზაცია, გაწეული შრომა უნაყოფო იქნება; ხოლო ანალიზის ჩატარებაზე გაწეული ხარჯები კი — საწარმოს ზარალი, რასაც წინდახედული მენეჯერი არ დაუშვებს.

ანალიზის შედეგების რეალიზაციაზე აწარმოებენ სისტემატურ კონტროლს, ანგარიშობენ ეკონომიკურ ეფექტს.